

Barne,- likestilling,- og inkluderingsdepartementet

Deres ref.:

Vår ref.:
15/439 - 2 / SMH

Dato:
15.04.2015

Høringsuttalelse fra Språkrådet - utkast til Norges første rapport til FN komiteen som overvåker FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD-komiteen)

Språkrådet viser til høringsbrev av 6. mars 2015 og utkastet til den nasjonale rapporten. Videre viser vi til Stortingsmelding nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* (språkmeldingen). Denne meldingen argumenterer for en helhetlig norsk språkpolitikk, og et bredt stortingsflertall sluttet seg til den. Flere steder i meldingen blir det understreket at språkarbeid, som inkluderer samisk, de nasjonale minoritetene og norsk tegnspråk, er tverrfaglig og sektorovergripende. Det legges til grunn at alle departementer, og i forlengelsen også fagetater, skal ta språkpolitiske hensyn ved utforming og gjennomføring av egen sektorpolitikk. Språkmeldingen sammenligner det å ta språkpolitisk ansvar med å ta miljø- og likestillingsansvar, et ansvar alle i den offentlige forvaltningen har.

Det slås også fast at norsk tegnspråk har en grunnleggende verdi i seg selv, blant annet som en identitetsmarkør og et ekte kulturuttrykk for en språklig minoritet i det norske samfunnet. Det må således betraktes som en del av den norske kulturarven og språkmangfoldet.

På samme tid stadfester språkmeldingen at «[s]pørsmål som gjeld teiknspråk, må [også] framleis sjåast som ein del av politikken overfor menneske med nedsette funksjonsevner. Det handlar om å

leggja tilhøva til rette for at alle delar av samfunnet skal bli så tilgjengeleg som råd er også for menneske med eit bestemt funksjonshinder.»

Språkrådets uttalelse tar utgangspunkt i de ovennevnte perspektivene i språkpolitikken, og vi uttaler oss særskilt om artiklene 02, 09, 21, 24 og 30 i FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne.

Punktvis gir vi uttrykk for følgende:

- a) Vi foreslår at tilsvar og rapportering bygges over samme lest som FN-konvensjonen der en tar for seg punkt for punkt. Norsk tegnspråk bør nevnes eksplisitt under de artiklene og punktene der det er nevnt i FN-konvensjonen.
- b) Det er utelatt at norsk tegnspråk er en del av det utvidede ansvaret til Språkrådet, og at dette er en del av den norske offentlige språkpolitikken for å fremme norsk tegnspråk.
- c) Den individuelle tilretteleggingsplikten gjelder også etter vårt syn tegnspråktolker. Tegnspråklige hørselshemmede i fengsel må tydeliggjøres i rapporten.
- d) NRK tegnspråk må synliggjøres i rapporten. Det må også hørselshemmede tegnspråkliges rett til ytringsfrihet, meningsfrihet og tilgang til informasjon. Den er både snever og fraværende ved offentlige handlinger.
- e) Foreldre melder om at retten til undervisning (opplæringsloven. § 2-6) i og på tegnspråk ofte blir brutt. Tegnspråk er *ikke* spesialundervisning og må få et eget punkt i rapporten under undervisning.

«Se mitt språk» i Statped er et unikt statlig tilbud, som er med på å fremme og styrke norsk tegnspråk og kommunikasjonen hjemme mellom hørselshemmede barn og deres foreldre.

- f) NRKs Nyheter på tegnspråk må nevnes i rapporten.
Graden av tegnspråklig formidling ved museer er feil.
- g) Det foregår trosopplæring og utvikling av tegnspråklig trosopplæringsmaterieil på tegnspråk i Døvekirken.

Begrunnelser for punktene:

- a) Det er ønskelig fra Språkrådets side at den første rapporteringen er systematisk bygget opp og følger FN-konvensjonens oppbygging i større grad enn bare på artikkelnivå. Det kan være verdt å peke på hvilke utfordringer Norge har med tanke på områder og punkter som ikke nevnes i statsrapporteringen, men som konvensjonen peker på er grunnleggende rettigheter for mennesker med nedsatt funksjonsevne. Dette kan over tid gjøre det enklere å sammenlikne statsrapportene og utviklingen av rettighetene for mennesker med nedsatt funksjonsevne i Norge. Norsk tegnspråk og hørselshemmedes tegnspråklige rettigheter bør gjennomgås artikkel for artikkel og punkt for punkt. Tegnspråk nevnes eksplisitt i artikkel 2 under definisjon av språk, artikkel 9 under et av tiltakene for tilgjengelighet, artikkel 21 under ytringsfrihet, meningsfriet og tilgang til informasjon, artikkel 24 under utdanning og artikkel 30 om deltakelse i kulturlivet, rekreasjon, ferie og sport.
- b)
I artikkel 2, under definisjoner, vises det til at språk omfatter tegnspråk på lik linje med talespråk. Dette skiftet i forståelsen av hva tegnspråk er, er grunnleggende for å realisere menneskerettighetene til tegnspråklige hørselshemmede. Norge har gjennom språkmeldingen anerkjent denne forståelsen av norsk tegnspråk, og Språkrådet har nå ansvar for å fremme og synliggjøre norsk tegnspråk. Tegnspråklige hørselshemmede er både en språklig minoritet og mennesker med nedsatt funksjonsevne. Norsk tegnspråk er ikke et spesialpedagogisk middel eller metode, men enkelt og greit et språk i det norske lingvistiske landskapet. Det arbeides for øvrig med en ny allmenn språklov der norsk tegnspråk skal inngå.

c) I artikkel 9 under punktet tilgjengelighet er hverken tilgangen til tegnspråktolker gjennom folketrygdloven og Nav nevnt, heller ikke er det nevnt at skjermtolking på tegnspråk finnes. Vi ønsker i denne forbindelse å påpeke at det har blitt vanskeligere å velge tolk. Vi er av den oppfatning at dette ikke er i samsvar med tilretteleggingsplikten Nav skal forvalte. Tegnspråktolker er heller ikke tilgjengelige 24 timer i døgnet, og dette går ut over grunnleggende rettigheter for tilgang til informasjon. Økt tilgang på tolker og styrking av denne tjenesten kan sees på som et språkstyrkingstiltak i tråd med norsk offentlig språkpolitikk. Dette er det også påpekt i NOU 2014:8 Tolking i offentlig sektor, men da knyttet til tolker som tolker samisk og kvensk, som også omfattes av språkpolitikken. Totalt sett bør staten Norge ta konsekvensen av at tegnspråktolker er språktolker som gir økt tilgjengelighet for hørselshemmede innbyggere og letter tilgjengeligheten til informasjon for disse.

Tilgjengelighet i fengsel for døve er satt på dagsordenen gjennom midler fra Fritz Moens forskningsfond. Haualand (2014)¹ fant at innsatte med funksjonsnedsettelse ofte blir dømt til isolasjon på grunn av manglende tilgjengelighet og kunnskap om deres situasjon, og at de dermed kan ansees som dobbelt dømt. Dette prosjektet var finansiert av Fritz Moen-fondet. Forskningsfondets formål var å bidra til forsknings- og opplysningsvirksomhet om funksjonshemmedes stilling i rettspleien, med særlig vekt på hørselshemmede og døve. Vi vedlegger en oversikt fra Fritz Moen-fondet fra 2012 over prosjekter som nå er avsluttet gjennom disse midlene. Fondet er nå avviklet.

d) I artikkel 21 under ytringsfrihet, meningsfrihet, og tilgang til informasjon, kan vi heller ikke se at NRK tegnspråk er nevnt. Denne kanalen tolker på tegnspråk det meste som blir sendt på NRK1, og gjør således de fleste programmene fra kl. 18.00 til ca. 21.30 tilgjengelige for tegnspråklige hørselshemmede. Det er med andre ord ikke så stor tilgang på informasjon

¹ Hilde Haualand (2014): Punished and isolated: disabled prisoners in Norway, Scandinavian Journal of Disability Research, DOI <http://dx.doi.org/10.1080/15017419.2014.945956>

som er beregnet for allmenheten dersom en tar alle norske kanaler i betraktning. Når det gjelder «å godta og legge til rette for at mennesker med nedsatt funksjonsevne i samhandling med det offentlige kan bruke tegnspråk» (art 21 b), har ikke Språkrådet kjennskap til noe tiltak knyttet til dette, til tross for at det ble påbegynt en utredning for hvordan en kan gjøre tegnspråktolker tilgjengelige ved offentlige handlinger. Utredningen er så vidt oss kjent lagt bort fordi det ble «dyrt». Dette skaper et demokratisk underskudd og brudd på grunnleggende rettigheter innbyggere i en stat har.

I tidligere rundskriv knyttet til folketrygdloven §10-7 bokstav f - Tolkehjelp for hørselshemmede stod det i andre avsnitt til § 1 «Medlemmet må i utgangspunktet selv kunne velge tolk». I den nye og nåværende forskriften er denne setningen utelatt/strøket. Å fravike dette prinsippet gir alvorlige konsekvenser for hørselshemmede tegnspråkbrukeres ytringsfrihet, meningsfrihet og tilgang til informasjon. Dette betyr at en hørselshemmet tegnspråkbruker står i fare for å ikke kunne spontant ytre seg eller danne seg en rask mening om noe. Det å kunne velge en tegnspråktolk som forstår en tolkebruker og blir forstått av en tolkebruker, er helt avgjørende. Derfor er denne utelatelsen etter Språkrådets oppfatning en svekkelse av eksisterende og opparbeidede rettigheter tegnspråklige hørselshemmede hadde, og dermed, etter vårt syn, i strid med FN-konvensjonen og norsk offentlig språkpolitikk.

- e) Under rapporteringen av artikkel 24 om utdanning nevnes det ikke at retten til undervisning i og på tegnspråk er en rett som gis i opplæringsloven § 2-6 både i barnehagen og grunnskolen. I videregående skole omfattes denne retten i § 3-9. Det må nevnes at Språkrådet ganske ofte får informasjon om at denne retten blir brutt av kommunene. Enten ved at kommunene ikke forstår at dette er en språklig rettighet, eller at lærerne er dårlige i norsk tegnspråk. Vi er også kjent med at Fylkesmannen i flere tilfeller har vært nødt til å omgjøre kommunale vedtak slik at hørselshemmede barn får opplæring i og på tegnspråk. Det kan med fordel rapporteres mer eksplisitt om tegnspråkpakkens fire deltiltak, her inngår bla. hjelp til finansiering til studier ved høyskolene i Oslo, Bergen og Trondheim for lærere/barnehagelærere slik at de kan bli bedre i norsk tegnspråk. Art. 24 punkt 4 viser til at partene skal treffe hensiktsmessige tiltak for å ansette lærere som kan tegnspråk ...»

«Se mitt språk», et 40 ukers opplæringsprogram i norsk tegnspråk, som tilbys i Statped, bør også nevnes i rapporteringen. Dette er et tiltak som «legger til rette for innlæring av tegnspråk ...» (art. 24, 3b). Det samme gjelder tegnspråkutdanningene ved storbyhøyskolene. Når det gjelder å «fremme døvesamfunnets språklige identitet», har Språkrådet liten kjennskap til hvilke tiltak som er gjort utover informasjonen som Språkrådet gir.

- f) Under artikkel 30, deltakelse i kulturlivet, fritidsaktiviteter, fornøyelser og idrett kan det nevnes at NRK sender tegnspråknyheter på hverdage. Ellers gir rapportutkastet inntrykk av at det er forholdsvis god tilgang på tegnspråklig formidling på museumsfeltet. Oss bekjent er det kun ved Norsk Døvemuseum under Sverresborg at dette er tilgjengelig. Døvemuseet bør også nevnes som et sted der tegnspråklige hørselshemmede har tilgang til sin egen døvehistorie.
- g) Rapporten nevner i siste avsnitt under artikkel 7, barn med nedsatt funksjonsevne, at Den norske kirken driver trosopplæring for dømte eller barn mellom 0–18 år som tilhører kirken. Det er verdt å bemerke at Kirken har gitt tilskudd til døvekirkene til å utarbeide tegnspråklig materiell, og at det ansettes utdannede trosopplærere som er tegnspråklige hørselshemmede. Kirken må også berømmes for aktivt å vedta en handlingsplan for tegnspråk som fremmer norsk tegnspråk og døves kultur.

Vennlig hilsen

Roy Petter Kristiansen
direktør

Sonja Myhre Holten
seniorrådgiver

Vedlegg

Brevet er elektronisk godkjent og sendes uten underskrifter.